

Het beheren van bos en het certificeren, deel 2

In het vorige nummer van het NBT heb ik aangegeven dat inspectierapporten bij certificaten voor "duurzaam bosbeheer" vooral in probleemgebieden weinig of geen inzicht bieden in het bosbeheer. Ook zijn de inspectierapporten niet helder over zaken als rode lijstsoorten, illegale kap, arbeidsomstandigheden, mensenrechten etc. De inspectierapporten zijn in een aantal gevallen wel duidelijk over kapinstructies en milieueisen.

Als een certificaat de duurzaamheid van bosfuncties moet garanderen dan moet er meer aandacht zijn voor het blijvende bos en minder voor wat eruit wordt gehaald. Dan moet het bosbeheer meer gestimuleerd dan gecontroleerd worden. Het is echter zeer de vraag of de huidige certificeringssystemen dat aankunnen.

Tactiek voor het stimuleren van goed bosbeheer

*"Das Ziel steht hoch und fern, der Weg ist hier und heute."
(Schädelin)*

Er valt op diverse plaatsen ontegenzeggelijk nog veel te verbeteren aan bosbeheer en aan bosbescherming. Eigenlijk is bosbeheer overal een continu proces van interne en externe aanpassingen, zelfs in landen waar de bosbouwsector redelijk is opgebouwd.

De sturing van een bosbedrijf begint met de vaststelling van de werkelijke toestand (van het bos en zijn omgeving). Van daaruit worden dan maatregelen getroffen om een gewenste toestand te ontwikkelen. In de Duitse vakliteratuur wordt dit weergegeven met de termen "Ist-Zustand" en "Soll-Zustand". Alleen vanuit de Ist kun je de Soll bereiken. Wanneer voor het bos de relatie tussen Ist en Soll niet bekend is, valt er niet te beheren en is houtoogst per definitie niet transparant en dus niet te certificeren.

Het planningsproces is vervolgens afhankelijk van de condities in de eigen omgeving. Realistische doelen koppelen aan maatregelen, die in tijd vallen te overzien en die in de betreffende omgeving haalbaar zijn. Dat is de basis voor een eventuele normstelling. Idealen van houtimporterende landen moeten daarop inspelen.

De factor tijd speelt niet alleen bij de bosontwikkeling, maar ook bij de opbouw van het beheerapparaat en van de bosbouwsector.

In tegenstelling tot deze bosbouwkundige benadering gaat certificering uit van de "Soll-Zustand" of, anders gezegd, van idealen en ideale toestanden. Schema 1 toont de aanpak bij certificeren en schema 2 toont de bosbouwkundige benadering.

Daar waar de noodzaak van certificeren het sterkst wordt gevoeld functioneert de bedrijfssturing nog nauwelijks. Men moet daar voortborduren op wat er is. De criteria voor certificering moeten dus aansluiten op de gebrekkige sturingsmogelijkheden voor het gebied zelf. Juist in deze ge-

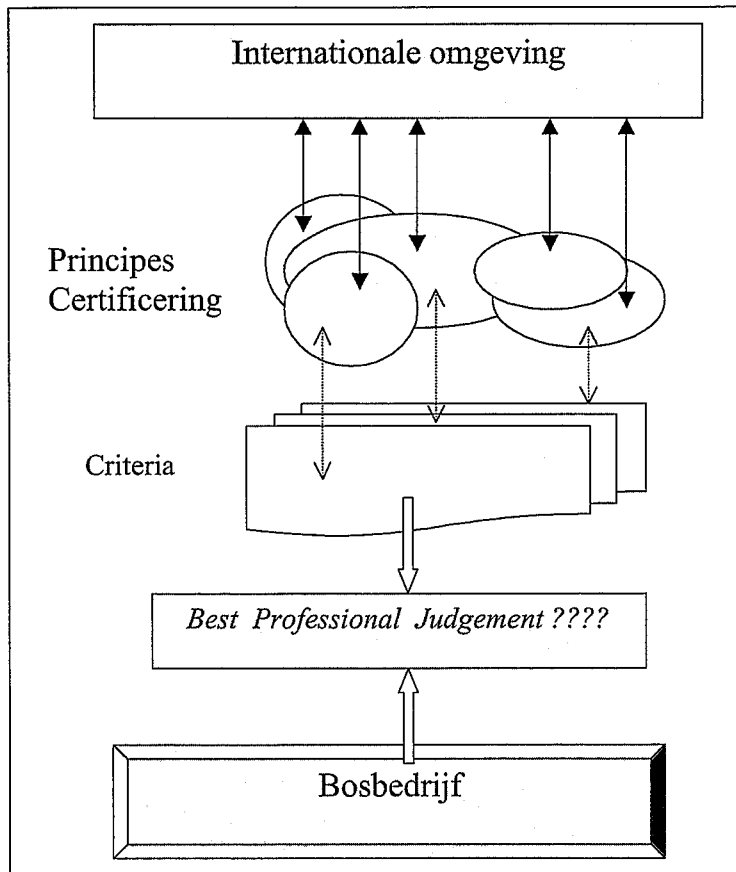
De schema's 1, 2 en 3 uit dit artikel stonden abusievelijk al afgedrukt bij deel 1, in het vorige nummer. De, inmiddels gecorrigeerde, schema's staan nu correct afgedrukt.

bieden moet een gefaseerde opbouw worden gestimuleerd. De ontwikkeling van certificeringssystemen moet parallel verlopen met ontwikkelingen in het bosbeheer. In beginsel is hier sprake van maatwerk, waarbij vanuit een gebied geleidelijk meer criteria kunnen worden ingevuld en voor elk criterium een stappenplan nodig is. Vooral in tropische bossen valt nog veel op te bouwen alvorens er enige transparantie in het beheer ontstaat en alvorens kan worden gekeken of er grensoverschrijdende combinaties van criteria te maken zijn die tot een bredere geldigheid van een te ontwikkelen systeem van certificering kunnen leiden.

Daarbij kun je ook vraagtekens plaatsen bij het al te rigide opvoeren van een breed scala criteria. Op sommige criteria heeft de boseigenaar nauwelijks of geen rechtstreekse invloed. Bovendien zijn mensenrechten, illegale kap en rode lijstsoorten vooral zaken die met nationale wet- en regelgeving moeten worden aangepakt. Daar behoort een specifieke autoriteit met een controletaak bij die, qua inhoud en aanpak, niet past bij het begeleiden en stimuleren van het bosbeheer.

Op de volgende punten heeft een eigenaar/beheerder wel zijn eigen betrokkenheid:

- Ontwikkelen van een methode voor het bosbeheer, inclusief de bescherming van waardevolle ecosystemen en inclusief een eigen kwaliteitscontrole.
- Scheppen van werkgelegenheid en voorziening met bospro-

Schema 1. Onduidelijke relatie tussen criteria en bosbedrijf bij certificeren.

ducten voor de omgeving, waarbij aspecten van veiligheid en gezondheid aan de orde kunnen zijn.

- Houtafzet afhankelijk maken van de gewenste bosontwikkeling.

Beter en verifieerbaar inzicht in het bosbeheer

Certificering vraagt om transparantie van het bosbeheer. Het bedrijf heeft er zelf voordeel van omdat een dergelijk inzicht tot een betere bedrijfsvoering motiveert. Maar het levert ook de noodzakelijke verifieerbare gegevens voor de inspecties van de certificeerder. Verder zijn gegevens met betrekking tot kwaliteit en locatie van beheercomponenten essentieel om bij de inspecties te kunnen vaststellen wat de

prestaties van het beheer zijn en waar die zijn gelokaliseerd.

Beheertoestand

Voor een verifieerbaar inzicht is een inventarisatie van bosesystemen met hun globale boomsoortensamenstelling, in relatie tot de aanwezige terreincondities, nodig. Die gegevens moeten het mogelijk maken om haalbare doelen te formuleren en maatregelen om die doelen te bereiken (regulatie boomsoortensamenstelling, beplanten, toezicht stroperij etc.). De gegevens moeten dus concreet zijn!

De doelen moeten op kortere of langere termijn passen in na te streven bosdoeltypen (c.q. bosesystemen) die voor de regio of voor het land officieel gelden en als *referentie* worden be-

schouwd. Het is daarbij wel nodig dat er ruimte blijft voor spontane, karakteristieke stadia van de bosontwikkeling. De houtoogst moet (tegelijk met andere componenten van het bos) tegen die achtergrond als *afgeleide* van een te ontwikkelen bosesysteem worden beoordeeld.

Het bosbedrijf kan een *monitorprogramma* ontwikkelen, waarbij met behulp van *indicatoren* de terreincondities worden vervolgd (boomsoorten, bodemtoestand, biodiversiteit, etc.) en daarnaast met hulp van *verifiers* de doelcomponenten in beeld blijven (houtaanwas, wildstand e.d.). [zie schema 3]

Vaak kan met een zeer globale invulling van een dergelijk systeem worden begonnen. Geleidelijk zal in een voortgaand proces van evalueren en bijstellen detaillering kunnen ontstaan.

Het door de WUR Vakgroep Bosbouw voor het Amazonegebied ontwikkelde selectieve kapsysteem CELOS gaat al veel meer uit van een verband tussen de actuele en gewenste bossamenstelling dan andere selectieve kapsystemen (zoals in het Congo-bekken en in Z.O.Azië). De daarmee opgedane kennis is te gebruiken om voor de praktijk van de beheerplanning in dat gebied een beheersysteem uit te werken.

Meestal zijn de middelen (geld en kennis) niet toereikend om een beheersysteem in korte tijd te ontwikkelen. Het bosbedrijf kan in een *bedrijfsplan* aangeven op welke wijze prioriteiten worden gesteld, zodat er in overleg condities aan te ontlenuen zijn voor een eventuele certificering. Dit zowel met betrekking tot het beheersysteem als met betrekking tot de prestaties in het beheer (normstelling).

Schema 2. Bij bosbeheer wordt gewerkt met criteria die een relatie leggen tussen werkelijke toestand en realistische doelen.

In deze opzet is er geen behoefte aan een traditioneel *beheerplan*. Dergelijke beheerplannen, gebaseerd op omvangrijke inventarisaties en beschrijvingen, blijven meestal in de kast omdat ze voor de planning en controle van operationele zaken te weinig handvaten bieden.

Ik pleit voor een *voortschrijdend plan* dat met selectief gebruik van gegevens in een continu proces van evaluatie en concretisering verkeert. In de meeste dossiers ontbreekt overigens een beheerplan. Vooral in de tropen en in Canada wordt vaak ten onrechte van een beheerplan gesproken, waar slechts een kapplan beschikbaar is.

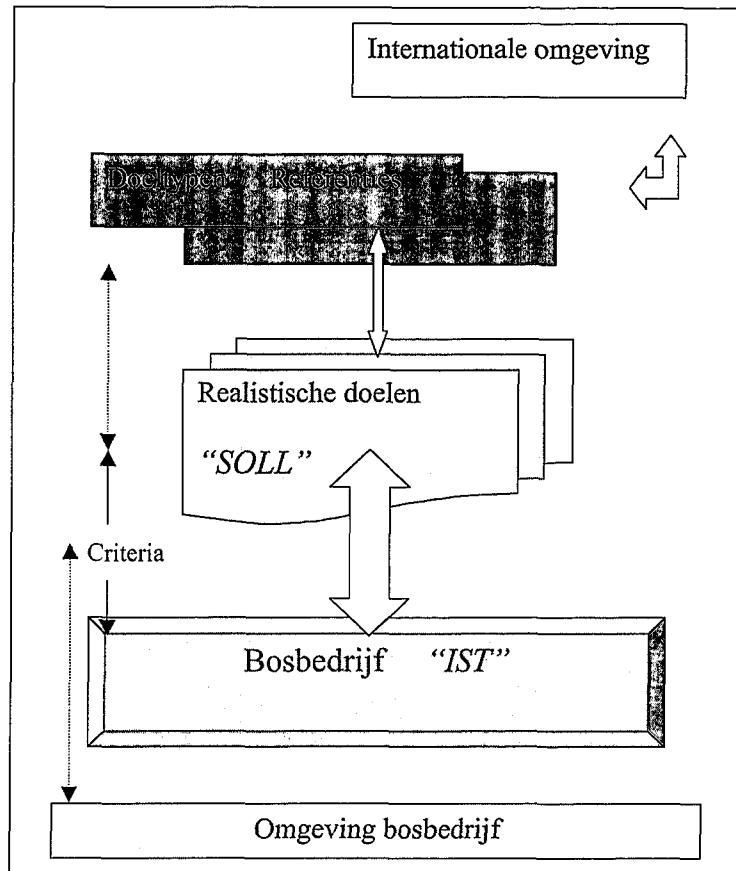
Beheereenheid

Er moet een autoriteit zijn die binnen een bepaald gebied (beheereenheid) de bosfuncties integraal op duurzaamheid garandeert.

De te certificeren eenheid moet in concrete termen gedefinieerd worden, wat betreft doelcomponenten van het bos en wat betreft duurzame functievervulling.

Beschikbare middelen dienen voor langere termijn in die specifieke beheereenheid te worden gealloceerd. De huidige certificaten maken dat niet duidelijk.

Na houtoogst moet de "*garantie-termijn*" tenminste zo lang zijn, dat de terreincondities van het te realiseren of te beschermen doeltypen aantoonbaar weer in tact zijn. Aan de hand van de boomsoortensamenstelling, een bepaalde bosstructuur, de bodemkwaliteit, het waterregime e.d. kan worden beoordeeld of en wanneer aan die voorwaarden wordt voldaan. Dergelijke voorwaarden worden meestal niet binnen één

of twee jaar na de kap vervuld, hetgeen een extra argument is voor een gefaseerde aanpak.

Bij *licentiehouders* voor de houtoogst zijn aparte afspraken nodig om de garantie formeel te kunnen vastleggen. Vaak is de licentieperiode namelijk korter dan de termijn waarin de kapvlakten en hun omgeving weer aan de condities voor het na te streven bos voldoen.

Meestal kan alleen de *eigenaar* de garanties bieden en zal het certificaat voor goed bosbeheer dus op zijn naam moeten komen. Bij nationale bosdiensten of bij grote (licentie)arealen kunnen nog meer complicaties ontstaan. De te onderscheiden houtvesterijen of regio's hebben voldoende eigen kenmerken om van een beheereenheid te spreken. Maar

soms kunnen bepaalde belangen op nationaal niveau (b.v. extra houtopbrengsten genereren of van vastgelegde bosdoeltypen afwijkende landschapsvormen maken...) de garanties van een beheereenheid voor duurzame houtproductie of voor bosbescherming onder druk zetten. Per land moeten afspraken worden gemaakt in hoeverre dan een certificaat voor goed bosbeheer te handhaven is.

Zo zal men in Nederland het omvormen van bos tot een zandverstuiving of het laten begrazen van bos kritisch moeten beschouwen. In Centraal Europa belemmert de wilddruk als gevolg van jachtbelangen het bereiken van geplande doeltypen. In de tropen en in Canada wordt tropisch regenwoud of *old growth*

Teakplantage voor korte financiële omloop

opgeofferd aan plantagebos. Dit zijn voorbeelden van situaties, waarbij de certificeerder meestal onvoldoende eisen (condities) aan de beheereenheid stelt.

Planeenheden

De beheerder heeft een kaart nodig met de plekken waar hij bepaalde kwaliteiten wil en kan ontwikkelen. Hij beschikt dan over een geografisch dekkend systeem van planeenheden.

Voor een planeenheid worden de verschillende functies (doelcomponenten) zo concreet mogelijk in een onderlinge afhankelijkheid geformuleerd. Sommige planeenheden kunnen ook voor één specifieke doelcomponent worden bestemd, bijvoorbeeld voor een reservaat of voor een accent op de houtproductie. Bufferzones langs waterlopen vormen meestal een logische planeenheid.

De essentie van het vastleggen in planeenheden is gelegen in de noodzaak dergelijke zoneringen te laten afhangen van de kwaliteiten in het terrein en niet van de voortgang van de operationele houtoogst of van toevallig gehanteerde certificeringcriteria, zoals helaas in gecertificeerde gevallen kan worden geconstateerd. Plan-

eenheden mogen een groot areaal beslaan, mits ze maar aansluiten bij de typologie en de kwaliteiten van het terrein en ze een afgestemde ontsluiting krijgen voor de verschillende functies.

Inventarisatie, monitoring en planning van activiteiten zijn op de planeenheden gericht en waar mogelijk ook registratie van verdere bedrijfsgegevens.

"Stakeholders"

Er wordt over het algemeen veel belang gehecht aan een bedrijfsvoering die is afgestemd op gebruikers (klanten) en op de omgeving van het bos. Dergelijke *stakeholders* hebben niet altijd gelijkgerichte belangen. Sommige *stakeholders* zijn vooral in cosmetische zaken geïnteresseerd (landschapschoon e.d.),

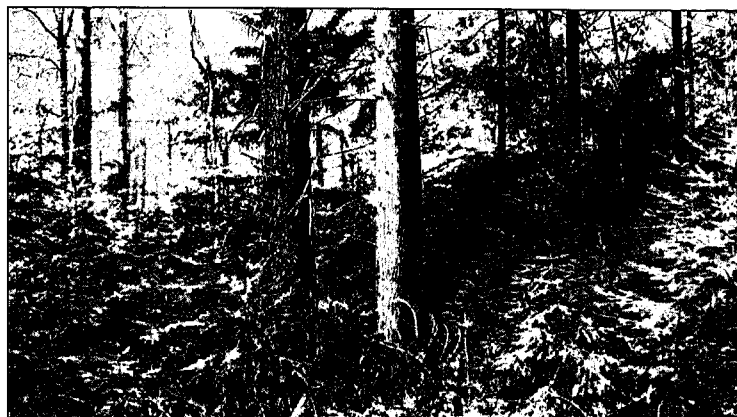
terwijl andere dat meer in bosproducten of gebruiksrechten zijn.

Het is zaak dat de betrokkenheid vroegtijdig en specifiek aan de orde komt. In veel gevallen kan het raadzaam zijn dit al te organiseren bij de formulering van doelen voor de planeenheden. Dus voordat het bedrijf de beheerstrategie heeft dichtgetimmerd. Met hulp van *stakeholders* van de eigen beheereenheid kan dan een actief draagvlak worden gekregen, ook voor de normstelling van de certificering. Onder die voorwaarde zijn acties van internationale organisaties, die een zekere discriminatie ten opzichte van de lokale belangen inhouden, te vermijden.

Ombuiging is niet gemakkelijk

De ombuiging, waar ik voor pleit, zal niet gemakkelijk worden ingezet. Er zijn al veel "rijdende treinen":

De *houthandel* kent vooral kortetermijnbelangen ten aanzien van de houtoogst en heeft nauwelijks invloed op de vele facetten van het bosbeheer. Als op een nettere manier hout wordt geoogst is veel bereikt en kan reclame worden gemaakt. De handel en zijn klanten zijn nog lang niet zo ver dat men doelgericht overschakelt van tropische houtsoorten naar

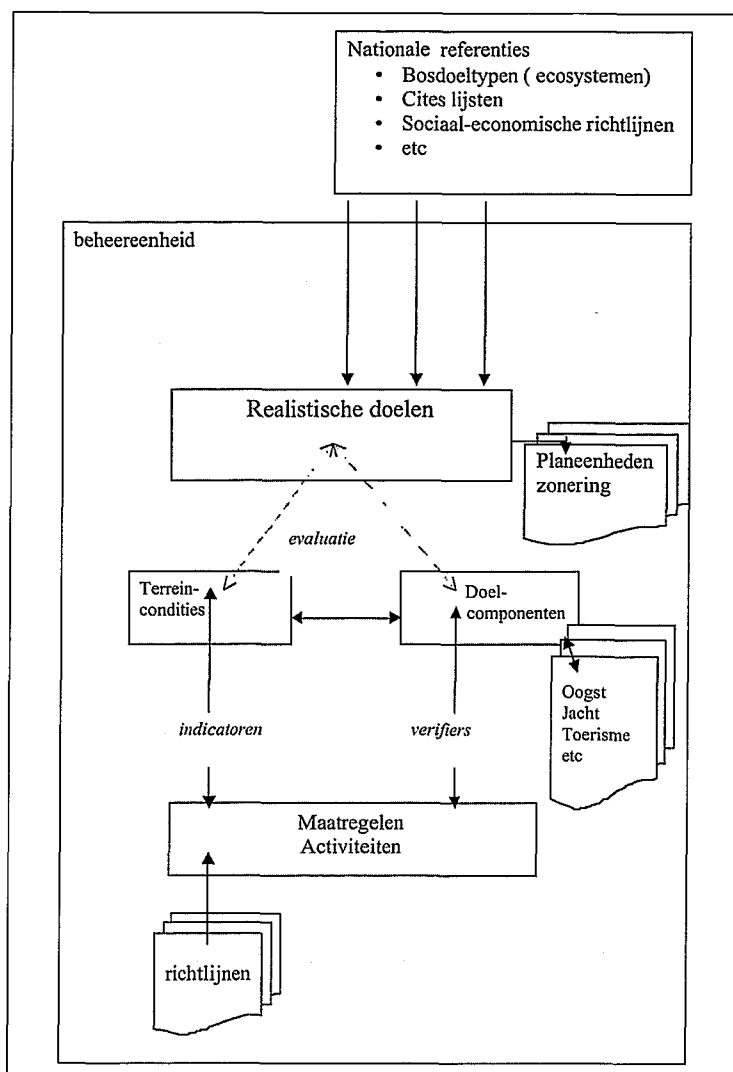
Bosbeeld uit Nederland. De werkelijkheid bepaalt toekomstige functies

Schema 3. Basis voor beheersysteem.

hout uit plantagebossen. Vroeg of laat staat dit wel te gebeuren in een markt waar omzetverhoging wordt nagestreefd en waar de beschikbaarheid van hout uit tropische bossen zal afnemen. Tropische bossen worden namelijk nog steeds op grote schaal verwoest. De handel volgt dus ontwikkelingen en stuurt helaas zelf te weinig. Het nieuwe beleidsplan van de VVNH, de koepelorganisatie van de Nederlandse houthandel, gaat niet over een bijdrage aan de verbetering van het bosbeheer, maar over een gedragscode ten aanzien van slechte handelspraktijken. De klanten (*consumenten*) zullen vooral prijsbewust blijven. Aangezien een certificaat wel kostenverhogend werkt, maar voor het product hout niet kwaliteitsverhogend, zal de stimulering van een beter bosbeheer voor een belangrijk deel met publieke middelen moeten worden bekostigd. Die zijn schaars.

Milieuorganisaties hebben een ingebakken neiging om vanuit idealen voor een breed scala aan verbeteringen te vechten. Er zijn te weinig deskundigen die het geduld of de intentie hebben om zich tot een geleidelijk proces van verbeteringen in het bosbeheer te beperken en die bereid zijn wantoestanden als illegale kap, aantasting van mensenrechten, etc. met andere mechanismen dan het certificeren aan te pakken.

Boseigenaren waaronder ook de overheid zijn traditioneel ingesteld. Ze gaan wel mee in aanpassingen, maar snelle of principiële ombuigingen zijn niet te verwachten. Ze ontvangen voornamelijk nog geen geld voor de extra inspanningen. Wanneer er nog meer inspanningen worden gevraagd zal het enthousiasme voor certificeren afnemen.

Certificeerders, de enige groep die verdient aan het certificeren, zullen de rijdende trein in gang willen houden. Investerings in vakmanschap en in ruimere aandacht voor de terreinomstandigheden en de bijbehorende beheersystemen renderen niet op korte termijn.

De *overheid*, als medebeleidsmaker op dit terrein, is voornamelijk een resultante van bovenstaande. De Nederlandse regering heeft een internationaal beleidsprogramma biodiversiteit (2002-2006) vastgesteld, waarin

wordt uitgesproken dat bossen duurzaam moeten worden beheerd. Er zijn echter geen programma's te vinden die daadwerkelijk het beheer ondersteunen. Wel wordt het certificeren van hout aangemoedigd maar, zoals in mijn analyse naar voren komt, dat heeft tot dusverre weinig met bosbeheer te maken.

Ondertussen wordt op het internationale vlak een nieuw begrip geïntroduceerd, namelijk "*nationale bossen programma's*". G. van Tol en H. Savenije versterken in het NBT van januari/februari

Discussies tussen bosbouwers in het Bohemer Woud. Hier voegt PEFC weinig aan toe

mijn bedenkingen, namelijk dat er geen concrete aanknopingspunten zijn om het bosbeheer in verschillende landen te ondersteunen. Het voorstel ademt een beleidsopstelling die vooral goed is voor conferenties, maar minder voor het bos.

Het tijdschrift van IUCN (Ecologie en Ontwikkeling) geeft een actuele beschrijving van enkele dramatische ontwikkelingen ten aanzien van tropische bossen. De auteur pleit vervolgens voor een integraal Nederlands bossenbeleid, maar laat achterwege dat het allereerst nodig is om in de verschillende landen een integraal beleid - op basis van knelpunten en kansen bij het beheer - op poten te (helpen) zetten. Pas daarna kunnen wij erop inspelen. Binnen de overheid is de opstelling niet eenduidig. In Nederland zijn de verschillende ministeries op een door een eigen achterban geleverde visie georiënteerd. Er is geen gemeenschappelijke afstemming van beleid op het bos gericht. Niet echt bevorderlijk voor de nagestreefde transparantie voor de consument.

Vooralsnog opereert alleen *Keurhout* stimulerend ten aanzien van het bosbeheer. Dit ondanks een gebrekkig beleid achter de minimeisen van de Nederlandse overheid en de te-

kortkomingen in de aan Keurhout gepresenteerde certificaten.

In de verificatierapporten van Keurhout worden condities gesteld die verder gaan dan de certificeerders (willen) aangeven. Keurhout gaat daarbij uit van het op weg helpen van het bosbedrijf. Een dergelijke gefaseerde aanpak wordt door de overheid om onbegrijpelijke redenen niet gesteund en men heeft bij de evaluatie van Keurhout daarom wellicht deze aanpak (*verificatie*) niet meegenomen.

Is certificering nodig?

Ik zie weinig harde argumenten om op de huidige manier met het certificeren door te gaan. Er is geen helder beeld, noch voor de consument, noch voor de beheerder. Diverse controlerende acties, die weinig of niets met het bosbeheer van doen hebben, werken frustrerend. Er is geen uitzicht op extra inkomsten door het verkrijgen van een certificaat. Voor het bosbeheer is er te weinig stimulans. De bedreigingen voor het bos in de tropen nemen eerder toe dan af.

Vooralsnog draagt een ongefundeerd beeld van perfectie uit. De discussie tussen PEFC en FSC zal nog wel even doorgaan en dat terwijl voor grote delen van Europa een discussie

over certificeren, vanuit een beheersvisie, een non-discussie is. Wanneer desondanks wel verbeteringen in het beheer ontstaan, dan kan dat even goed een gevolg zijn van meer samenwerking, van goede voorlichting, van betere controle door de wetgever of van overleg met "stakeholders". Dus zonder een daadwerkelijke certificering.

In het artikel over "vijf jaar certificering bij Staatsbosbeheer" wordt in feite dezelfde conclusie getrokken. De auteur probeert weliswaar een positieve rol aan het proces van certificeren toe te schrijven, maar het gaat om niet meer dan een impuls om bedrijfsblindheid te corrigeren. De oorzaak van deze bedrijfsblindheid ligt evenwel bij de voortschrijdende schaalvergroting van Staatsbosbeheer en kan veel beter met andere instrumenten dan certificering worden bestreden (kleinere beheereenheden, meer aandacht voor interne afstemming en voor bosbeheer, effectievere "twinning", zowel binnen Staatsbosbeheer als met organisaties erbuiten).

Het beheren van bos en het certificeren liggen nog ver uit elkaar. Het gewicht van dit probleem dienen we "bruto" te noteren. Wij bosbouwers zijn erbij inbegrepen...

Literatuur

G.van Tol & H.Savenije: "Nationale bossenprogramma's, wat zijn het en wat moeten we er in Nederland mee?" NBT jaargang 75 (1), jan/febr.2003 (pag.10-16).

F.W. Baron van Tuyl van Serooskerken: "Vijf jaar certificeren bij Staatsbosbeheer, van experiment tot routine." NBT jaargang 75 (2), maart/apr. 2003 (27-32).

E.Wakker: "Integraal Nederlands bossenbeleid hard nodig". Ecologie & Ontwikkeling (Jrg.11, 2003, nr. 2/3, (pag.10-13).